

Je begrijpt Luther pas echt wanneer je hem in het Latijn leest

Over Maarten Luther is veel geschreven, maar zijn geschriften worden vermoedelijk weinig gelezen. Waar staat deze reformator eigenlijk voor? Om lezers dat zelf te laten ontdekken, geeft Markus Matthias teksten van Luther uit in het Nederlands, naast het Latijn.

Kapitaal erfgoed

Tjerk de Reus

Het jaar 2017 was het grote herdenkingsjaar van de reformatie. Vijfhonderd jaar eerder bevestigde Maarten Luther (1483 - 1546) zijn beroemd geworden 95 stellingen aan de deur van de slotkapel te Wittenberg.

Deze herdenking leverde veel aandacht op, van boeken en artikelen tot groepsreizen en discussie-avonden. Maar zoals het altijd gaat: bij zo'n herdenking gaat het ongemerkt óók over ons. Wat kunnen wij nog met Luther? In hoeverre voelen wij ons verwant met de reformatie? Dit karakter van de reformatie-herdenking viel ook Markus Matthias op, hoogleraar theologie aan de Protestantse Theologische Universiteit.

„Ik ben een beetje teleurgesteld over 2017 als reformatie-herdenkingsjaar,” zegt Matthias, expert in de theologie van Luther en het lutheranisme. „Soms kreeg ik de indruk dat het niet ging om de betekenis van Luther zelf, maar om onszelf betekenis te geven door Luther of de reformatie te herdenken. We hebben hem óf op een traditionele manier gevierd als uiting van ons eigen standpunt óf hem op een meer moderne manier 'gedeconstrueerd': als iemand die je niet te hoog mag inschatten, want hij was toch heel gewoon menselijk. Sterker nog, hij had in onze opinie soms vreselijke kanten. Dus ja, we hebben Luther en de reformatie herdacht, ook met best wat waardeering - zolang wij maar beter weten hoe het eigenlijk zit.”

Elk zijn Luther

Het lijkt onontkoombaar, dat zo'n bekende figuur als Luther door verschillende mensen verschillend wordt beoordeeld. Elk heeft zijn eigen Luther, zogezegd. Maar voor een kenner kan dat gemakkelijk ergernis opleveren, want lang niet alles wat mensen in Luther 'zien', klopt met de feiten.

Die ergernis kun je ook productief maken. En dat doet Markus Matthias. Hij geeft de belangrijkste teksten van Luther uit in het Nederlands én het Latijn. Dat is nog niet eerder gebeurd. Deze aanpak schept kansen, om eens echt kennis te maken met wie Luther werkelijk was, wat hij dacht en vond.

Het project van Matthias startte in 2017 en heeft inmiddels twee lijvige boeken opgeleverd van elk bijna zevenhonderd pagina's. Eind dit jaar zal vermoedelijk het derde en laatste deel verschijnen.

Matthias: „Toen ik met dit project begon, werden twijfels geuit of het überhaupt zinnig is een uitgave van Luther teksten in het Nederlands en het Latijn te publiceren. Toch heb ik steeds meer publicanten en collega's kunnen vinden die zich lieten overtuigen. Met hen ben

ik aan het werk gegaan: zij hebben teksten vertaald, ik heb die vertalingen steeds gecontroleerd op basis van de Latijnse tekst en mijn kennis van Luthers manier van spreken. Verder heb ik de Latijnse teksten met de voetnoten grotendeels verzorgd. Dat is een mooi proces geweest. Met de vertalers heb ik soms lang over vertaalkwesties gepraat. Het leuke daarbij is dat je hoe langer hoe dieper begrijpt waarom Luther het precies zó zegt. Dan begrijp je ook Luthers redenering beter. Ik hoop dat ook de lezer, als hij maar een beetje Latijn kan, soms naar de Latijnse tekst zal kijken. Dat kan een vergelijkbare ervaring opleveren als wij hebben gehad.”

Eenzijdige beelden

Het is belangrijk om eenzijdige beelden van Luther kwijt te raken, vindt Matthias. „Deze tweetalige uitgave is een poging om Luther echt serieus te nemen. Het is op zijn minst eenzijdig als we hem schetsen als een stichtelijke auteur van vrome of leuke teksten. Of wanneer we hem vooral als een emotionele man beschouwen, die op zoek is naar God. Luther was in eerste instantie een academische, uitstekend opgeleide theoloog die heel taalkundig, nauwkeurig en logisch de theologie heeft beoefend. Dat zie je pas goed in zijn academische Latijnse teksten. Daarom is het zo belangrijk om de Latijnse teksten van Luther in Nederland bekendheid te geven.”

Belangrijk in de theologie van Maarten Luther is de 'christelijke vrijheid'. Aan dat thema is een van de delen van de Luther-reeks gewijd, onder de titel: *De christelijke vrijheid in het geloof in Christus*. Wat moeten we ons daarbij voorstellen? Om dit

Soms kreeg ik de indruk dat het niet ging om de betekenis van Luther, maar om onszelf betekenis te geven

duidelijk te maken, moet Matthias eerst iets uitleggen over de menselijke verantwoordelijkheid en het streven naar innerlijke rust.

„Luther ziet het als kenmerkend voor ons mensen om verantwoordelijkheid te ervaren. Daarbij beseffen we ook dat we verantwoording moeten afleggen: tegenover iets of iemand. Dat kan mijn eigen geweten zijn, mijn zelfbeeld, mijn gezin,

Markus Matthias: „Het is op zijn minst eenzijdig als we Luther schetsten als een stichtelijke auteur van vrome of leuke teksten. Of wanneer we hem vooral als een emotionele man beschouwen, die op zoek is naar God.”

Foto: Dick Vos

mijn bedrijf, de samenleving – noem maar op. Voor Luther was God de eerste en laatste instantie die van mij verantwoording vraagt: aan Hem heb ik mijn leven te danken. Hij staat garant voor de maatstaven van goed en kwaad. Maar ik kan ten opzichte van degene die verantwoording eist alleen maar goed genoeg zijn als ik aan de normen voldoe.”

Wurgend en deprimerend

Dit alles is sterk met ons menszijn verweven, stelt Matthias. Maar er schuilt hier ook een probleem. „Ik kan op die manier nooit rust vinden, omdat ik de perfectie nooit bereik. Het kan iets wurgends en deprimerends zijn. In mijn leven: je bent nooit goed genoeg. Iedereen die de menselijke verantwoordelijkheid en dus ook de noodzaak om reukenschap af te leggen écht serieus neemt, zou veel bij Luther moeten herkennen. Zijn analyse van de mens luidt dat er voor God nooit genoeg is gedaan. In deze uitzichtloosheid kan geen liefde groeien! Luther zegt dat deze manier van leven en ervaren de eigenlijke 'zonde' is.”

Tegen deze achtergrond krijgt het begrip 'vrijheid' een eigensoortige kleur. Matthias: „De vrijheid waar Luther zo graag over spreekt, is de vrijheid van de menselijke situatie zoals ik die zojuist schetste. Het gaat hier om een bijzondere vorm van gewetensvrijheid – maar een die niet te vergelijken is met ons gewone beeld daarvan. Met gewetensvrijheid bedoelen wij meestal: je mag lekker je eigen geweten of je eigen gevoel volgen. Nee, gewetensvrijheid betekent voor Luther de vrijheid waarin het geweten, dus jouw besef van altijd maar tekortschieten, niet meer telt. Anders gezegd, het gaat erom dat God mij mijn daden niet toerekent. In die zin ben ik vrij van dat kwelende geweten. God maakt, zo luidt Luthers inzicht uit het evangelie, een verschil tussen mij als persoon

Je hebt alleen vergeving nodig, als je de slechte kanten van je eigen handelen durft in te zien

en mijn daden. Voor Luther is dat de kern van vergeving. Dat God tussen mij en mijn handelen onderscheidt.”

Dit betekent niet dat je dan maar kan doen wat je wilt, legt Matthias meteen uit – een voor de hand liggend misverstand. „Vergeving kun je alleen ontvangen als je weet dat je vergeving nodig hebt. En je hebt alleen vergeving nodig, als je de slechte kanten van je eigen handelen durft in te zien. Dat betekent: berouw hebben en de wil om het anders te doen. Luther gaf in zijn 95 stellingen niet zozeer kritiek op genade die je kunt kopen, zoals met de aflatenhandel, maar op goedkope genade die de verantwoordelijkheid niet serieus neemt. Want dan kan ook de vrijheid van het evangelie niet echt worden beleefd. Theologie heeft met deze spanning te doen, en dat gaat verder dan de tamelijk simpele tegenstelling tussen een positief en een negatief mensbeeld.”

Zonde en genade

Hedendaagse christenen zullen soms een beetje bevreemd opkijken bij het lezen van Luther, omdat hij 'stevige' taal spreekt, met klassieke termen als zonde en genade, dood

en leven. Omgekeerd signaleert Matthias dat we God vandaag voorstellen als „een goedmoedige vriend”. Dat was en is een reactie op een eerdere theologie, waarin God werd geschetst als een boze boeman, die mensen alleen maar schrik kon aanjagen.

„Allebei is foutief”, zegt Matthias. „Beide varianten begrijpen niet de spanning die Luther ervaart in de verhouding van Wet en Evangelie. De Wet toont me mijn verantwoordelijkheid en onthult zo mijn menselijke situatie. Verlossing en vrijheid ervaar ik als ik kan geloven dat er vergeving is. Dat kan nooit een gemakkelijke emotie worden. Hoe moeilijk en ook hoe verlossend een leven uit vergeving is, zal iedereen ontdekken die dit probeert toe te passen. Niet alleen in zijn eigen gemoed, maar ook in de kring van mensen waarin hij leeft. Toch is dat de grote uitdaging waar Luther ons voor stelt.”

► In de serie Kapitaal erfgoed interviewt Tjerk de Reus vertalers van belangrijke christelijke auteurs uit het verleden

► Theologische antropologie. De mens voor God. Maarten Luther. Markus Matthias (red.). Uitgeverij Damon. 59,90 euro

► Soteriologie. De christelijke vrijheid in het geloof in Christus. Maarten Luther. Markus Matthias (red.). Uitgeverij Damon. 59,90 euro

